

Opera De Tweede Reis aangrijpend

Amsterdam

Opera en homo's, op allerlei manieren voelen die zich tot elkaar aangetrokken, al kan niemand precies uitleggen waarom. In het culturele gedeelte van de Gay Games heeft opera een prominente plaats gekregen.

Veel aandacht trok La Gran Scena, het befaamde New Yorkse all-male operagezelschap dat scènes uit bekende opera's op de planken brengt en aan elkaar klemt. Een staaltje van pure camp, maar wel op niveau. De heren kunnen zingen en realiseren ook alle Diva-partijen zelf - soms met ijselijke kopschermen - en de stroom melige en valse grappen denderen in zo'n vaart over je heen dat je ervan zelf in meegaat.

Maar niet alle gay-opera is automatisch camp. Tijdens de Opera-branch in Hotel Pulitzer zongen jonge zangers aria's uit bekende opera's. Daarbij wees operadeskundige Hans Nieuwenhuis op dubbelzinnigheden in muziek, tekst en plot die luisteraars en uitvoerders kunnen ervaren als momenten van mannelijk verlangen.

Gisteravond presenteerde het Internationaal Opera Centrum Nederland, met de Opera Studio als broedplaats voor aankomend talent, de nieuwe kameropera De Tweede Reis van componist Joost Kleppe en librettist/regisseur Wim Trompert, gebaseerd op Kwatrijnen (1924) van Jacob Israël de Haan.

Hoofdpersoon in De Tweede Reis is Jacob Israël de Haan zelf. Vijftig geslechteerde kwatrijnen uit het dagboek van zijn reis van Amsterdam naar Jeruzalem tonen scherp

Scène uit De Tweede Reis. (Foto Afsand Willemse)

het conflict waarmee de joodse schrijver worstelde: de onverenigbaarheid van zijn heroplevende or-

thodox-religieuze gevoelens met zijn niet te onderdrukken homoseksualiteit. Maar zo'n innerlijk

conflict van een personage levert natuurlijk geen opera op. Naast De Haan - een bijzonder mooie rol van Bart Driessén - staat een tweede figuur die soms een toevallige passant is, soms zijn vriendje, maar voornamelijk zijn alterego - fraai gezongen door Jan Willem Baljet.

Diepere lagen

Het conflict noopt De Haan af te dalen naar de diepere lagen in zichzelf (zijn tweede reis) en wordt op het toneel uiteindelijk uitgevochten in een robbertje. Maar ook muzikaal wordt het pleit beslecht. Daar heft de tegenstelling tussen hart en religie zich op in vocale en instrumentale eenstemmigheid, waaruit een enkele strijker van het begeleidende strijkorps zich toch weer even verheft.

De Haans lobbige kwatrijnen, Kleppes emotionele muziek met de droeve joodse en arabische allusies, Tromperts geladen maar ingehouden regie, dit alles maakt De Tweede Reis aangrijpend, maar ook teneerdrakkend. In scherp contrast met de vrolijke overmacht van mannen met mannen en vrouwen met vrouwen die in deze week van de Gay Games Amsterdam tot een thuis maken zet De Tweede Reis een flinke spot op tijden waarin homoseksualiteit als een ziekelijke afwijking werd gezien, ook door de homo's en lesbo's zelf. De Haan spreekt ondanks zijn pogingen tot zelfacceptatie van zijn 'zieke zinnen'. Tijdens die nog niet zo ver achter ons liggen.

Joke Dame

Felix Mavitis Amsterdam, 04-08, De Tweede Reis, kameropera van Joost Kleppe en Wim Trompert; regies van Jaag en 08-08, 21,00 uur.

Joost Kleppes 'Tweede Reis' hartstochtelijk

Opera: De tweede reis, van Joost Kleppe naar Jacob Israël de Haan. Door Internationaal Operacentrum Nederland in samenwerking met Gay Games. Met: Bart Driessen, bas, en Jan Willem Baljet, bariton, en leden van het Artemis Kwartet. Regie: Wim Trompert. Decor: Paul Elich. Gezien 6/8 Felix Meritis Amsterdam. Herhaling 7 en 8/8 aldaar.

Door ERNST VERMEULEN

In Offenbachs *Orfeus in de onderwereld* speelt de titelheld zijn vrouw zijn nieuwste vioolconcert voor. „Het is het absolute hoogtepunt in de kunst en duurt maar een kwartier”, zegt hij. Orfeus' gade reageert wanhopig: „Erbarmen, een kwartier!”

Het kan niet ontkennd worden, nieuwe muziek valt niet in de gratie bij het grote publiek. Er is nu eenmaal muziek die op de luisteraar afkomt en muziek waar de luisteraar zelf naartoe zal moeten komen. Joost Kleppe, een voormalige leerling van Tristan Keuris, schrijft muziek die tot de eerste categorie behoort. Zoveel werd duidelijk bij de première van zijn *De tweede reis*, een kameropera naar Jacob Israël de Haan, die gisteravond een dankbaar onthaal kreeg in Felix Meritis. Kleppes klankwereld verbergt weinig geheimen, is nogal eendimensionaal van karakter, heel direct en levert uitstekend zingbare partijen op. Zelfs de viool in het begeleidend strijktrio 'zingt' als in een gevoelig vioolconcert. De hartstochtelijk bewogen stijl, hunkerend als een Debussy, herinnert aan die van Jeff Hamburg, al is Kleppes muziek veel minder complex.

Regisseur Wim Trompert selecteerde vijftig van de 931 kwatrijnen van Jacob Israël de Haan (1881-1924). Ze ontstonden in Palestina, waar de Haan in 1919 belandde als correspondent van het *Algemeen Handelsblad*. Kort voordat hij naar Europa terug zou keren, werd hij op 30 juni 1924 vermoord. Waarschijnlijk gaf Israëls eerste president Jitschak Ben Zwi

de opdracht om De Haan te liquideren.

Toen De Haan in Palestina arriveerde was hij extreem rechts, daarna werd hij radicaal links en wenste hij de joden te laten leven onder arabisch bestuur. Deze gegevens, de reis naar Palestina en de strijd tussen joden en arabieren komen echter slechts zijdelings ter sprake. Wel spelen joodse en Arabische elementen een belangrijke rol in de muziek.

Het werkelijke onderwerp is de schrijver die worstelde met zijn homoseksuele geaardheid. Dat blijkt alleen al uit de titels van scènes: *Onrust*, *Heimwee*, *Introspecties*, *Een lot*. De Haan kwam uit een streng orthodox milieu waarin homoseksualiteit eenvoudigweg onbespreekbaar was. Niettemin had hij al in 1904 als 23-jarige in zijn naturalistische sleutelroman *Pijpe-lijntjes* de problematiek aan de orde gesteld. Het 'onzedelijke' boek leidde tot zijn ontslag bij *Het Volk*.

De bundel *Kwatrijnen* uit De Haans laatste levensjaar is een soort reisdagboek in rijm en getuigt van een wanhopige zoektocht naar verlossing. Zo komt de auteur tot een 'tweede reis' in een afdaling naar de onderwereld, de wereld van zijn innerlijk. Figuren als de matroos, die hij op zijn reis ontmoet, en zijn Marokkaanse vriend worden personificaties van zijn worsteling.

De regie belicht het conflict tussen God en zindelijkheid, waar het zich allemaal op toespitst, uiterst sober. Vaak overheerst een tableau vivant-stijl met als enig hoogtepunt het aan- of uittrekken van een jasje. Ook decor en setting herinneren sterk aan Pierre Audi's voorkeur voor strakke eenvoud en elementaire uitvergroting. Elementair in neoromantische zin is ook de muziek, die met grote inzet wordt vertolkt, maar ook nogal overspannen in een soms dol makend vibrato. Werkelijk kamermuzikaal is Kleppes opera dan ook niet, het strijktrio klinkt als een gemutilderd strijkorkest. Voor de bewogen scènes kan men respect opbrengen, niet voor de overdosering en het te zoetelijke slot dat als een anticlimax werkt.

Ontroerende eenvoud kenmerkt opera

Voorstelling: Internationaal Opera Centrum Nederland met De tweede reis van Jozef Kleppe. Tekst en regie: Wim Trompert. Zangers: Bart Dijkstra en Jan Willem Baljet. Felix Meritis, Amsterdam. Daar mag vanaf rond te zien.

Door Astid van Leeuwen

AMSTERDAM - 'Naar vriendschap en mateloos verlangen.' Deze strofe van de joodse schrijver Jacob Israël de Haan (1881-1924) staat afgebeeld op het Amsterdamse Homomonument en is, in afgeleide vorm, leidraad voor de Gay Games 1998. Het is dus niet zo verwonderlijk dat binnen het cultureel programma van de Gay Games aandacht aan De Haan wordt geschonken, maar wel opmerkelijk is het dat dit gebeurt

door middel van een (nieuwe Nederlandse) opera.

De Haan was in zijn tijd zeer controversieel vanwege het openlijk homoseksuele karakter van zijn romans. In de laatste jaren van zijn leven — hij werd in 1924 door zionistische joden vermoord — schreef hij een dagboek in verzen over de reis naar Jeruzalem waartoe hij in 1919 besloot.

De schrijver, die een orthodox-joodse opvoeding had genoten, probeerde het actieve homoleven dat hij in Amsterdam geleid had te ontvluchten. Hij dacht dat hij,

ecmanomringd door de symbolen van het jodendom, verlost zou worden van zijn heersgevoelens. Maar na aankomst in Jeruzalem valt hij voor de eerste de beste heilige Arabische knaap. In zijn dagboekhandel *Koninkjes, die 931 verzen tek.*, beschrijft De Haan zijn feitelijke reis naar Palestina en de reis die hij vervolgens aflegt: een innerlijke reis die uiteindelijk tot een zekere mate van zelfacceptatie leidt. Waartoe het niet God die hem gemaakt heeft zoals hij is?

Uit de 931 kwatrijnen selec-

teerde regisseur Wim Trompert er 50, die hij verwerkte tot een libretto voor de opera *De tweede reis*. De muziek is van Jozef Kleppe en de productie wordt uitgebracht door het Internationaal Opera Centrum Nederland, dat aan jonge, afgestudeerde zangers de kans biedt podiumervaring op te doen.

Trompert heeft van De tweede reis een voorstelling gemaakt met weinig actie, maar die te meer concentratie. De tekst woedt op een sobere en juist daarom indringende manier vertolkt door

bas Bart Driessen (De Haan) en bariton Jan Willem Baljet (die zowel De Haan als ego verbeeldt als de mannen die de schrijver op zijn reis ontmoet). De ver doorgevoerde eenvoud van de voorstelling doet de aandacht weliswaar zenuwen dan verslappen, dezelfde eenvoud zorgt ook voor enkele oprecht ontroerende momenten.

De muziek van Jozef Kleppe draagt aan dat laatste zeker bij. Deze jonge componist, een leerling van Tristan Keuris, lijkt waar van alle pijpen en leeuwen waardoor zoveel eigentijdse muziek wordt beheerst. Zijn operadebuut is toegankelijk en harmonieus — vaak zelfs lyrisch — zonder dat de muziek daarbij aan kleur verliest.

Kleppe is er bovendien wondertoe in geslagen om De tweede reis een doorlopend verhaal te laten zijn, in plaats van een reeks losse verzen.

'De Tweede reis' is meer liedcyclus

OPERA

De tweede reis. Opera van Joost Kleppe (muziek) en Wim Trompert (libretto en regie). In: Felix Meritis, Amsterdam. Gehoord: 6 aug. Merh.: 8 aug., 21.00 uur.

Een toptien is er nog niet, maar van alle games die deze dagen gay zijn, staat opera al jaren hoog genoteerd. Dus een opera over een homoseksuele schrijver die in dichtelijke kwatrijnen met zijn driften worstelt, is in de culturele context van de Gay Games zonder twijfel het ideale thema in een ideale kunstvorm.

In dat opzicht heeft Hans Nieuwenhuis, oprichter en artistiek directeur van het Internationaal Opera Centrum Nederland, de eerste productie van zijn Opera Studio voor jonge zangers uitstekend gepland. De *tweede reis*, een opera van librettist/regisseur Wim Trompert en componist Joost Kleppe, gaat over het innerlijk conflict tussen verboden liefde en goddelijke devotie die de Nederlandse schrijver Jacob Israël de Haan (1881-1924) vlak voor zijn dood in 1924 in de bundel *Kwatrijnen* verwoordde.

Maar alles wat op een donkere Bühne uit het hoofd tussen een paar decorstukken wordt gezongen heet al gauw opera. Daar is op zich ook niets mis mee, want het Italiaanse woord 'opera' staat gewoon voor een 'werk', al heeft *De tweede reis* weinig te maken met de glamour en glitters van de operawereld en de sensuele uitstraling van het belcanto.

De tweede reis is een sobere kameroopera in één bedrijf dat ongeveer een uur duurt. Een strijktrio (leden van het Artemis-ensemble), een bas (Bart Driessen en een bariton (Jan Willem Baljet), een fonteinje (doet het echt), twee krukjes en een wand die associaties oproept met de Klaagmuur zijn de ingrediënten; de gedichten die Trompert heeft geselecteerd en gerangschikt als het verslag van een reis zijn de basis. Die reis, zo wordt al snel duidelijk, is niet alleen een reis van Amsterdam naar Jeruzalem, maar meer een

metafoor voor acceptatie van en berusting in anders geaarde lusten.

Concreet gebeurt er dus helemaal niets. De hele opera is gebaseerd op teksten die met dichtelijke omwegen een innerlijke ontwikkeling beschrijven, maar er is geen enkele dramatische handeling die een bepaalde causaliteit in theatrale en muzikale gebeurtenissen afdwingt. Ook dat uitgangspunt is niet nieuw voor hedendaags muziektheater, maar het vereist dan wel een goed doordacht concept om alles wat er op het toneel gebeurt te vrijwaren van de schijn van vrijblijvendheid.

De vecht/vrijpartij die bas Driessen, alias De Haan met zijn alterego Baljet uitvoert, de posities op het toneel, het aan- en uittrekken van jassen en de emotionele mimiek van de zangers zijn niet meer dan willekeurige illustraties van de tekst; momentopnamen van gemoedstoestanden die noch zichtbaar of voelbaar de geestelijke omwenteling weerspiegelen die Trompert in zijn tekstselectie suggereert.

De tweede reis is eerder een aangeklede en doorgecomponeerde liedcyclus voor twee mannestemmen en strijktrio dan een opera, een typering die ook beter past bij de muziek die Joost Kleppe hiervoor heeft geschreven. Daarbij zijn de fraaie strijkerspartijen, gekenmerkt door raffijne transparantie in de meerstemmige structuren en uitstekend gespeeld door Iina Laasio, Fernando da Silva Thealdi en Douw Fonda, eigenlijk nog opvallender dan de beide zangpartijen.

Wanneer Kleppe niet gebonden was aan een gefingeerde verhaallijn, maar deze 'opera' zou comprimeren tot een liedcyclus op tekst van Jacob Israël de Haan, zou de Nederlandse muziek een waardevolle Nederlandstalige compositie rijker zijn.

Daar kun je dan gewoon naar luisteren met het licht aan en de tekst erbij, en dan komt de metafoor van die innerlijke reis vanzelf wel.

Pay-Uun Hiu